

תשתית ידע מחקרי: מעורבות הורים מיטיבה בבתי-ספר: עקרונות ואסטרטגיות ליישום

ד"ר נעמה גרשי | תמר דוד כהן | ד"ר טלי אדרת-גרמן

יולי 2023

מהי מעורבות הורים?

מעורבות הורים היא מונח שמתאר את ההשקעה של הורים בתהליך החינוכי של ילדיהם¹. המעורבות יכולה להתקיים בצורות רבות, ונהוג לחלק אותה לשני סוגים מרכזיים²:

■ **מעורבות מבוססת-בית** כוללת את האופנים בהם הורים תופסים את הלמידה של ילדיהם, מייצרים סביבה שתומכת בהתקדמות ילדיהם בלימודים, משוחחים עם הילדים על הלימודים ומסייעים להם ללמוד. דוגמאות למעורבות מסוג זה הן יצירת סביבה ביתית ולוח זמנים שמעודדים למידה, קריאה וחקירה, סיוע בשיעורי בית, וקיום שיח רציף עם הילדים על בית-הספר והלימודים. גם התפיסות, הציפיות והשאפו של הורים ביחס לחינוך וללמידה נחשבות כמעורבות בעלת השפעה משמעותית על כישורי הלמידה וההישגים של ילדיהם³.

■ **מעורבות מבוססת בית-ספר** נוגעת למערכת היחסים של הורים עם גורמים שונים בבית-הספר ולהשתתפותם בפעילויות שקשורות לבית-הספר. דוגמאות לכך הן הגעה לאסיפות הורים, השתתפות בוועדי הורים, התנדבות בבית-הספר ותקשורת עם מורים/מנהלים/יועצות בנוגע להתקדמות האקדמית, ההתנהגותית והרגשית של ילדיהם³.

מעורבות הורים מיטיבה היא כזו המושתתת על אמון וכבוד הדדיים בין הורים, מורים וילדים. מעורבות מאופיינת ב**שיתוף פעולה בין הגורמים השונים** באופן שלוקח בחשבון את הצרכים, הרצונות והיכולות של השותפים השונים, ופועלת למען שיפור הרווחה של שלושת הצדדים⁴.

מדוע מעורבות הורים בחינוך ילדיהם חשובה?

■ מחקרים רבים מצביעים על ההשפעה החיובית שיש למעורבות הורים על ההישגים האקדמיים של ילדיהם. בבחינת הגורמים המסבירים השפעה חיובית זאת נמצא כי מעורבות הורים **משפיעה על התפיסות והרגשות של הילדים** ביחס לעצמם וליכולות הלמידה שלהם, אשר בתורם משפיעים על הישגיהם³. החשיבות שהורים נותנים ללמידה, הציפיות שיש להם מילדיהם והאופנים בהם הם משתתפים בלמידה ונותנים עליה משוב יכולים **לקדם אצל ילדיהם** מוטיבציה ללמידה, כישורי למידה, יכולת וויוסות עצמי, דימוי עצמי חיובי ותחושת מסוגלות ביחס ללימודים וליצירת קשרים טובים עם מורים⁵.

■ מעורבות הורים נמצאה כמחזקת את **תחושת השייכות** של ילדים לבית-הספר ואת הסיפוק שהם מרגישים ביחס אליו. כאשר הורים מעורבים בבית-הספר, מקדמים סביבת למידה מתאימה בבית ומקיימים תקשורת עם בית-הספר בנוגע להתקדמות ילדיהם, **ההסתגלות של ילדיהם** לבית-הספר טובה יותר^{6,8}.

■ מעורבות הורים בתהליך החינוכי עשויה **לקדם את הכישורים החברתיים** של ילדיהם, כגון היכולת לווסת את ההתנהגות החברתית, אסרטיביות, ו**רצון להיות בקשר ולסייע לאחרים**^{6,7}.

■ נמצא כי בכוחה של תקשורת בין בית-הספר להורים לקדם התנהגות נאותה בבית-הספר ולהפחית בעיות התנהגות. מעורבות הורים שמתרכזת בחינוך בסביבה הביתית, בביטוי גישה חינוכית התואמת לגישה של בית-הספר ובנוכחות של הורים בבית-הספר **נמצאה כתורמת להפחתת בעיות התנהגות אצל ילדים**⁷. נראה כי כאשר ישנם קודים התנהגותיים משותפים בין הבית לבית-הספר ותקשורת רציפה לגביהם (לדוגמה, השתתפות אקדמית, מעורבות בחיים החברתיים של בית-הספר, הקשבה לכללים ושיתוף פעולה עם משימות שניתנות בבית-הספר), **ניתן לחזק אצל ילדים התנהגויות התואמות קודים אלו**⁸. בנוסף, שיתוף פעולה ואמון בין הורים לבית-הספר מאפשרים **לאתר ולהתמודד בזמן אמת עם התנהגויות מאתגרות וסיכוניות** (למשל חוסר הקשבה בכיתה, אלימות, היעדרות ו/או נשירה וכו') וכך למנוע החמרה של בעיות ההתנהגות⁹.

מחקרים מצאו גם כי מעורבות הורים בבתי-ספר יסודיים יכולה להשפיע לטובה על הקשר בין ילדיהם למורים. מעורבות הורים משפרת את רמת הקרבה בין ילדים למורים, מקדמת שיתוף פעולה ומסייעת בהפחתת רמות הקונפליקט בקשר ביניהם¹⁰. כמו כן, תקשורת טובה בין בית-הספר לבית מספקת למורים מידע חשוב על הרקע התרבותי, החברתי והמשפחתי של הילדים, כך שיוכלו להציע לילדים מענים מותאמים לצורכיהם¹¹.

מעורבות הורים יכולה לשפר שביעות רצון של מורים מעבודתם ולהשפיע על חלק מהגורמים לשחיקה ונשירה של מורים כגון רמות הסיפוק והשייכות שהם מרגישים בעבודתם. כאשר מורים מרגישים שההורים בוטחים בהם, מקבלים את החלטותיהם ועובדים איתם בשיתוף פעולה, הם מרגישים שייכים יותר לבית-הספר, מסוגלים יותר להוביל פעילויות חינוכיות משמעותיות ומסופקים יותר מעבודתם. לעומת זאת, כאשר היחסים עם ההורים אינם טובים, מורים מרגישים ניכור בבית-הספר ופחות קרבה רגשית לתלמידיהם^{12, 13}.

נמצא כי כאשר הורים נמצאים בתקשורת טובה עם בית-הספר ומעורבים בפעילויות שקורות בו יכולה לכך השפעה חיובית על האקלים הבית-ספרי. למשל, שיפור הסביבה הארגונית-מבנית של בית-הספר (כגון הסביבה הפיזית מסביב לו, הארגון והאיכות של החללים בו ומצב התשתיות), תמיכה בפעילויות העשרה וחיזוק הקשר של בית-הספר עם הקהילה⁹. כך כאשר היחסים עם ההורים מאופיינים בשקיפות, אמון, שיתוף פעולה וגיבוי, מורים מרגישים שההורים מהווים כוח משמעותי שיוכל לסייע להם לעשות את עבודתם ביתר יעילות ולשפר את התפקוד וההתקדמות של בית-הספר^{14, 15}.

מחקרים שנערכו בתקופת מגפת הקורונה הראו שלמעורבות הורים היה תפקיד משמעותי בהצלחת בית הספר בהתמודדות עם האתגרים של הלמידה מרחוק. דוח של משרד החינוך בנושא שנכתב ביולי 2022 העלה צורך מוגבר בתקשורת טובה בין הורים למורים, חלוקת תפקידים ברורה, תמיכה של בתי-ספר בהורות ותמיכה של הורים בלמידה של ילדיהם¹⁶. כמו כן, במחקר שנערך בישראל נמצא כי מערכת יחסים חיובית בין הורים למורים בזמן משבר הקורונה שיפרה את מעורבות הילדים בלמידה מרחוק¹⁷. ניתן ללמוד מכך כי מעורבות הורים מבוססת הכוללת תקשורת טובה ושיתוף פעולה עם מורים יכולה לסייע הן לבית-הספר והן למשפחות לעבוד יחד בעתות משבר¹⁸ ולהתמודד עם המעבר ללמידה מרחוק¹⁹.

כיצד לבסס מעורבות הורים מיטיבה?

עקרונות בסיסי:

מעורבות הורים היא נושא מורכב שדורש היכרות עם צרכים של מורים, ילדים והורים והכרה בהם, כמו גם יצירה של מערכות יחסים המאופיינות בשיתוף פעולה והדדיות⁴. המחקר מראה שמעורבות הורים בבית-הספר היא דבר רצוי מצד הורים, מורים וילדים, אך במרבית המקרים לגורמים השונים אין את הידע המתאים על מנת לבסס ולפתח קשר זה. יצירת מערכת יחסים כזו תלויה במידה רבה ביכולת של בית-הספר לרכוש ידע מתאים בנוגע ליצירת מעורבות הורים מיטיבה ולפעול באופן עקבי ומתוכנן על מנת לקדם את הנושא².

על מנת שמעורבות הורים תהיה רציפה וברת קיימא יש צורך בתכנון אפיקים בבית הספר שייצרו, יפתחו וישמרו אותה. אפיקים שכאלה יכולים להיות הקמת צוות שאמון על מעורבות הורים, הקצאת זמן ומשאבים ייעודיים במערכת הבית-ספרית לקידום מעורבות הורים, חלוקת תפקידים ברורה סביב מעורבות הורים בבית-הספר וליווי של צוותי החינוך בתהליכים הקשורים לנושא זה (לפירוט ראה 'אסטרטגיות מומלצות'). מומלץ ליצור מבנים ייעודיים לביסוס וקידום מעורבות הורים, אך ניתן גם לרתום למטרה זו משאבים קיימים כגון הקדשת השתלמויות בית-ספריות בהנחיית יועצת בית-הספר או גורמים חיצוניים ללמידה ו/או עשייה בתחום זה²⁰.

השירות הפסיכולוגי ייעוצי במשרד החינוך - שפ"י

שפ"י מקיים מערך הדרכה בתחום הורים ומשפחה שתפקידו לסייע לצוותים בהבניית ובחיזוק השותפות עם ההורים. המלצות מבית שפ"י לשאלה כיצד בית הספר יכול לסייע להורים ליצור מעורבות מבוססת-בית מיטיבה:

1. מתן הדרכה להורים על מעורבות מתאימה בשיעורי הבית
2. עזרה להורים ביצירת סביבה ביתית שעוזרת לילדים ללמוד ולהתארגן ללמידה
3. התאמת מעורבות ההורים לשלב ההתפתחותי של ילדים ומתבגרים

אחד העקרונות המשמעותיים ביותר לקידום מעורבות הורים מיטיבה הוא עבודה על יצירת קשר של אמון וכבוד הדדי בין מורים להורים. לשם כך, חשוב לקחת בחשבון לא רק את מה שביית-הספר רוצה או מצפה מההורים, אלא גם את הצרכים, הרצונות והיכולות של ההורים ביחס למעורבותם בחינוך [הבית-ספרי של ילדיהם](#)². להורים שונים ישנן תפיסות שונות בנוגע למעורבותם בחינוך הבית ספרי של ילדיהם, ובכוחה של העבודה שנעשית בבית-הספר להשפיע על תפיסות אלה. לפיכך, **חשוב להבין כיצד ההורים רואים את תפקידם ביחס לבית-הספר ולפעול לגישור על פערים קיימים בתפיסות**⁴. מחקרים מצאו כי [כשהורים מעורבים מתוך תפיסה פנימית שהדבר חשוב](#), הם יודעים יותר על הנעשה בבית-הספר, מעודדים יותר את הלמידה בבית ומשקיעים יותר מאמץ והתמדה במעורבותם²¹.

חשוב להבין אילו גורמים יכולים לעודד מעורבות של הורים או להקשות עליה ולתכנן את הקשר עם ההורים בהתאם לכך. [תחושת המסוגלות של הורים](#) ביחס ליכולתם להיות מעורבים ולתרום לחינוך הבית-ספרי של ילדיהם משפיעה באופן משמעותי על האופנים בהם הורים בוחרים להיות מעורבים, כמו גם במאמץ ובהתמדה שהם משקיעים במעורבותם. בית-הספר יכול לחזק את תחושת המסוגלות של ההורים בכך שיציע אפיקים למעורבות הורים שמקדמים חוויות הצלחה ותחושת ערך. לשם כך, חשוב להבין איזה ידע יש ברשות ההורים שיאפשר להם לתמוך בלמידה של ילדיהם, אילו מיומנויות מיוחדות הם יכולים לתרום לבית-הספר, מהי רמת המשאבים שיש להורים להציע (למשל, האם הם עובדים שעות עבודה ארוכות, מטפלים בבני משפחה נוספים וכו') וכיצד משפיעים התרבות ומבנה המשפחה על יכולתם להיות מעורבים²².

המחקר מצביע על כך שהרוב המכריע של ההורים דואגים לילדיהם, רוצים שיצליחו [ורוצים להיות בקשר עם בית-הספר](#)². לצד זאת, [להורים מקבוצות תרבותיות וממעדות שונים ישנם מערכת ציפיות, משאבים ודפוסי מעורבות שונים](#). לפיכך, על מנת לקדם מעורבות הורים מיטיבה, חשוב שביית-הספר יבין לעומק באילו אופנים קבוצות ההורים איתן הוא עובד רוצות ויכולות להיות מעורבות, ולהתאים לכך את האופנים בהם הוא מזמין הורים למעורבות. מחקרים מראים כי הורים ממעמד סוציו-אקונומי בינוני-גבוה ומעלה ובני התרבות הדומיננטית נוטים להיות מעורבים יותר בבית-הספר ולהשפיע על התנהלותו, בעוד שמשפחות מקבוצות מוחלשות (כגון קבוצות מיעוט תרבותי, משפחות מעוטות יכולת וכו') נוטות להיות מעורבות יותר בחינוך הביתי, אך מתקשות להיות בקשר עם בית-הספר. הבדל זה נובע כפי הנראה הן מפער במשאבים קונקרטיים (זמן, כסף, מגבלות של שפה ואוריינות וכו') בין קבוצות ההורים והן בהבדלים בהון החברתי-תרבותי שמשפיע על המידה בה הורים מרגישים בנוח להשמיע את קולם בזירה הבית-ספרית²³.

על מנת לבסס אמון עם הורים מכל חלקי החברה, חשוב לעבוד על התפיסות של אנשי חינוך ביחס להורים מרקעים תרבותיים מגוונים, תוך הדגשה של הכוחות והידע הייחודי שמחזיקים ההורים, הילדים והקהילה, ושל יכולתם של ההורים לתרום להתפתחות החינוכית של ילדיהם⁴. במחקרים שנערכו בישראל נמצא כי בזרם הממלכתי קיימת מעורבות הורים גבוהה ביחס לזרמים הממלכתי-דתי, החרדי והערבי. כמו כן, נמצא כי [במגזר הערבי](#), הורים נוטים להיות מעורבים בחינוך ילדיהם יותר בבית מאשר בבית-הספר²³, אך מעורבותם בבית-הספר גוברת כאשר [בית-הספר מייצר עבורם הזדמנויות ומזמין אותם למעורבות](#)²⁴. במחקר שנעשה בנוגע למעורבות [הורים ממוצא אתיופי](#), נמצא שלעיתים מורים תופסים את ההורים כגורם סיכון לילדיהם ולא מאמינים ביכולתם של ההורים לעבוד עם המערכת, כך שהם נוטים להתמקד בעבודה עם הילד. מנגד, נמצא כי הורים ממוצא אתיופי מרגישים לעיתים שביית-הספר מהווים גורם סיכון לילדיהם בשל היעדר תחושת שייכות של הילדים, ציפיות נמוכות של המערכת מהילדים וחוסר רגישות כלפיהם²⁵. לצד

עבודה על תפיסותיהם של צוותי חינוך בנוגע למעורבות של הורים מרקעים מגוונים, ישנה חשיבות להכללה של אנשי חינוך ממוצאים מגוונים ודוברי שפות שונות בבתי ספר, שיוכלו להוות גשר בין בית-הספר לבין משפחות מקבוצות תרבותיות ייחודיות בבית הספר. סקירה מורחבת בנושא התאמה תרבותית של מעורבות הורים בישראל ניתן לקרוא כאן.²³

על מנת שהורים מרקעים מגוונים יוכלו להיות מעורבים בדרכים המתאימות ליכולותיהם וצורכיהם, מומלץ שבית-הספר יציע **אפשרויות מגוונות למעורבות שמאפשרות להורים להיות מעורבים באופנים ובזמנים שונים**. למשל, שיוצעו אפשרויות שאינן מבוססות על הגעה של ההורים לבית-הספר ותמיכה בהורים סביב ניהול שיח עם הילדים על בית-הספר וביצירת סביבת למידה ביתית.²⁶

עולה ממחקרים **שכדאי להשקיע במיוחד במעורבות הורים מבוססת-בית**. מעורבות הורים מבוססת-בית נמצאה כאפקטיבית ביותר בקידום הישגים אקדמיים, כמו גם בקידום מוטיבציה, כישורי למידה ומסוגלות עצמית בקרב ילדים. לפיכך, מומלץ שבתי-ספר ישקיעו בעבודה עם הורים בנוגע לתפיסות, להבנות ולציפיות שלהם סביב החינוך של ילדיהם, בנוגע ליצירת סביבה ביתית על ידי ההורים שמקדמת למידה, חקירה והתפתחות (למשל קריאה משותפת, ביקורים בספריה, פינוי זמן בל"ז הביתי ללמידה ולהתארגנות, וכד'), בסיוע להורים ביצירת שיח סביב חוויות מבית-הספר ובפיתוח מעורבות מתאימה של הורים בשיעורי הבית.³

פיתוח נתיבים מגוונים למעורבות הורים. כאמור, חשוב להתאים את האסטרטגיות הננקטות למעורבות ההורים לצרכים, הרצונות והיכולות של ההורים, הילדים והמורים בבית-הספר. **אפשטיין (2010)**, בהתבססה על מחקרים רבים בנושא מעורבות הורים, מציעה שישה סוגים מרכזיים למעורבות הורים מהם ניתן לגזור פרקטיקות קונקרטיות לביצוע:²

- הורות - פיתוח כישורי הורות ועזרה להורים ביצירת סביבה ביתית שתומכת בלמידה של ילדים.
- תקשורת - יצירת ערוצים יעילים לתקשורת דו-צדדית בין הבית לבית-הספר בנוגע לפעילויות בבית-הספר ולהתקדמות של הילדים.
- התנדבות - ארגון וגיוס עזרה של הורים בבית-הספר.
- למידה בבית - מתן מידע וכלים שיעזרו להורים לתמוך בלמידה של ילדיהם בבית במטלות כמו שיעורי בית, פרויקטים, לקיחת החלטות ותכנון.
- קבלת החלטות ופיתוח הנהגה הורית - שיתוף הורים בקביעת המטרות והחזון של בית-הספר, מעורבות בצוותים שונים עם הנהגת בית הספר, סיוע בבניית סדרי עדיפויות ובפיתוח פעילויות בית ספריות.
- שיתוף פעולה עם הקהילה - זיהוי משאבים ושירותים בקהילה שיכולים לחזק פעילויות בית-ספריות, מעורבות הורים והתפתחות ילדים.

אסטרטגיות ליישום מעורבות הורים מיטיבה:

טבלה 1 - סיכום האסטרטגיות ליישום מעורבות הורים מיטיבה:

אסטרטגיות שאינן מומלצות	אסטרטגיות מומלצות
1. קיום קשר חד צדדי, במסגרתו בית-הספר מדווח להורים על מצב הילד בלבד 2. בקשה מהורים לתמיכה בלמידה בבית ללא הנחיה מתאימה 3. יציאה מנקודת הנחה שהורים ומורים יודעים כיצד לקיים שותפות מיטיבה ויכולים לעשות זאת ללא השקעה מיוחדת מצד בית-הספר 4. ויתור על מעורבות של הורים שמתקשים להיות מעורבים 5. התייחסות להורים כאל משאב, נותני שירות, שימוש במניפולציות של שותפות ולא יצירת שותפות אמיתית	1. הכשרה, הדרכה וליווי של מורים בקידום מעורבות הורים 2. שימוש בכישורים המיוחדים של יועצת בית-הספר 3. הקמת צוות ייעודי בבית-הספר שיהיה אמון על מעורבות הורים ויצירת תוכנית שנתית 4. הזמנת הורים למעורבות באמצעות בית-הספר, המורים והילדים 5. התאמת מעורבות ההורים לקבוצות ההורים השונות בבית-הספר 6. יצירת תקשורת רציפה והדדית בין מורים להורים 7. פינוי זמן מובנה בתוך המערכת הבית-ספרית לעבודה על מעורבות הורים 8. שילוב מעורבות הורים בתוך מכלול תהליכי ההערכה הבית ספריים

התייחסות מורחבת לאסטרטגיות מומלצות:

על מנת שבתי-ספר יוכלו לקדם מעורבות הורים בצורה ישימה, יעילה, וברת קיימא יש צורך ביצירת תשתית בית-ספרית שתתמוך בתהליכים ותסייע להטמעתם. להלן מספר המלצות ליצירת תשתית שכזו:

1. **הכשרה, הדרכה וליווי של מורים בקידום מעורבות הורים.** על מנת שמורים יוכלו לפתח ולקדם פרקטיקות מתאימות למעורבות הורים, הם זקוקים לתחושת ביטחון ומסוגלות בתחום זה²⁷. למרות חשיבות הנושא, מעטים המורים שמקבלים הכשרה מסודרת בתחום זה. מומלץ לשלב במסגרת הכשרת מורים הקניית כישורים בפיתוח מעורבות הורים, קשר הורה-מורה ולהמשיך לפתח כישורים אלה בתוך בית-הספר. בתוך בית-הספר ניתן להקים פורום שיכול ללמד מורים אסטרטגיות לקידום מעורבות הורים, ולהתמודדות עם מצבי משבר ואתגרים ביחסי הורים-מורים, ליצור דיון פתוח בחוויות של הצוות סביב הנושא, לחשוב על הצעות לשיפור ולאפשר שיתוף פעולה בין מורים בפיתוח והטמעה של תוכניות למעורבות הורים²².

2. **שימוש בכישורים המיוחדים של יועצת בית-הספר.** מומלץ לרתום את הידע והכישורים המיוחדים של היועצות החינוכיות לצורך תמיכה והדרכה של הצוות סביב מעורבות הורים. יועצות יכולות לעזור למורים לברר את עמדותיהם בנוגע לשיתופי פעולה עם הורים, לעזור להם להתמודד עם פערים תרבותיים ביניהם לבין ההורים ולזהות דעות קדומות שפוגעות בטיב הקשר עם ההורים, להגביר מודעות וסובלנות למשפחות ייחודיות (למשל משפחות חד-מיניות, חד הוריות, שפוגעות בטיב הקשר עם ההורים, להגביר מודעות וסובלנות למשפחות ייחודיות (למשל משפחות חד-מיניות, חד הוריות,

הורים בנישואים שניים וכו'), ולספק למורים כלים לקידום תקשורת מיטיבה. כמו כן, היועצות יכולות לעזור למורים ללמוד על הילדים מתוך הקשר עם ההורים ולתכנן פעילויות ומטלות שמערבות את ההורים באופן שמותאם אליהם²⁸. מומלץ להקצות לכך זמן ייעודי בעבודת היועצות. עבודה מערכתית רציפה עם מורים בנושא מעורבות הורים עשויה למנוע מצבי משבר ולהפחית את מקרי הקצה שיוצרים עומס על היועצות²⁷.

3. הקמת צוות ייעודי בבית-הספר שיהיה אמון על מעורבות הורים ויצירת תוכנית שנתית. חברי הצוות הייעודי ייצגו את הקבוצות הרלוונטיות סביב מעורבות הורים – מורים, הורים וילדים (רלוונטי לגילאי חטיבה-תיכון) ממגוון כיתות בבית-הספר, כמו גם יועצת חינוכית ו/או חבר מצוות ההנהלה. הצוות יתחיל באיסוף מידע בנוגע לצרכים, לרצונות וליכולות של חברי הקבוצות השונות ביחס למעורבות הורים, לצד ניתוח של מעורבות ההורים כפי שמתקיימת ברגע הנוכחי. בהתאם למידע זה, הצוות יפתח תוכנית מפורטת שתכיל צעדים קונקרטיים, הקצאת משאבים וחלוקת תפקידים בין חברי הצוות שיובילו לשיפור הקשר בין ההורים לבית-הספר ולקידום מעורבות הורים שמותאמת לחברי הקבוצות השונות בו. ההובלה של תהליכים אלה יכולה להתבצע על ידי היועצת החינוכית של בית-הספר, הרכז האחראי על קליטת מורים חדשים, ואף ניתן למנות רכז ייעודי שאחראי על מעורבות הורים².

לצוותים שקידמו מעורבות הורים בבתי-ספר בארה"ב נדרשו כ-3 שנים על מנת להטמיע שינויים משמעותיים, וניכר כי יש צורך בסבלנות, לצד מעקב והערכה של התוכנית לצורך התאמה ושיפור לאורך זמן. עוד עולה כי מומלץ לחבר את המטרה של הצוות למטרות נוספות בבית הספר, זאת על מנת לרתום למטרה תקציבים קיימים ומוטיבציות של חברים נוספים בצוות בית הספר. למשל, ניתן לחבר את הצוות למשאבים שנועדו לקדם למידה ופדגוגיה, התפתחות רגשית-חברתית או אקלים בית ספרי².

4. הזמנת הורים למעורבות. הזמנה של בית-הספר למעורבות ההורים מחזקת את ההרגשה שמעורבותם רצויה, בעלת ערך ומצופה על ידי בית-הספר, ובכך מקדמת הן תפיסות חיוביות של ההורים בנוגע למעורבות והן מעורבות שלהם בפועל²².

■ **ברמה הבית-ספרית** מומלץ לייצר נראות מזמינה ומכבדת (למשל תצוגות ויזואליות המייצגות את כל קהילת בית-הספר, כמו לומר "זה בית-הספר שלנו"), ליצור פעילויות בית-ספריות שמערבות את המשפחות, להפגין מחויבות לעבודה עם משפחות ולתת את הדעת על התפקידים של אנשי מפתח בקידום מעורבות הורים (מנהל, יועצת, מורים)²².

■ **כאשר מורים מזמינים הורים להיות מעורבים** חשוב שההורים ירגישו שלמורה אכפת מילדם, שהוא מעוניין במה שיש להם עצמם להציע, ושהם יכולים לשאול אותו שאלות ולהעלות בפניו דאגות. מומלץ להזמין הורים למעורבות בצורה קונקרטית ומעצימה, באמצעות בקשות ספציפיות, תכליתיות ומתאימות ליכולות של ההורים. הזמנה שכזו יכולה להיות סביב שיעורי הבית ומשימות אקדמיות או סביב פעילויות המתרחשות בבית-הספר. במסגרת הזמנה שכזו, מורים לא רק מדווחים להורים על מצבם של הילדים, אלא מסייעים להם באופן פעיל לתמוך בהתפתחות ילדיהם בהתאם לצרכים וליכולות שלהם²².

■ הצוות החינוכי יכול גם **לסייע לילדים להזמין את הוריהם למעורבות**. הזמנות אלה אפקטיביות כי הן מדברות לצורך של מרבית ההורים להגיב לצרכים המתפתחים של הילדים ולתרום להצלחתם. על מנת לקדם הזמנות של ילדים למעורבות הוריהם ניתן לעודד ילדים לבקש עזרה מפורשת (ומותאמת ליכולות ההורים) מהוריהם בנוגע לשיעורי הבית או להתמודדויות שונות בבית הספר²².

5. התאמת מעורבות ההורים לקבוצות ההורים השונות בבית-הספר. הצלחת מעורבות הורים עם הורים מקבוצות תרבותיות שונות וממעמדות שונים תלויה במידה רבה ביכולת של בית-הספר ליזום הזדמנויות ולהזמין הורים למעורבות באופן אקטיבי ומותאם. לשם כך מומלץ להחיל גמישות בזמנים ובמקומות בהם הצוות החינוכי נפגש עם ההורים; לשים לב לצורך בתרגום/הנגשה של מידע להורים; לכלול אנשי חינוך ממוצאים מגוונים ודוברי שפות שונות בבית-הספר; לשתף נציגי הורים או קהילה לתיווך בין בית-הספר לבין המשפחות; לפתח מנהיגות הורית ולהעניק תפקידים בעלי משמעות להורים (בבית-הספר ובלמידה של ילדיהם); לפתח כישורי הורות שתומכים בלמידה של ילדים (ראה 'הורות' ו'למידה בבית' בטבלה 2 – ששת סוגי המעורבות של אפשטיין); ללמוד מההורים על ההקשר התרבותי של ילדיהם; לשים דגש

מיוחד על תיאום ציפיות ובניית אמון בין בית-הספר להורים, תוך דגש על הכוחות והתרומה הייחודית של המשפחות השונות²³.

6. יצירת תקשורת רציפה והדדית בין מורים להורים. תקשורת שכזו יכולה לייצר סביב הילדים מעטפת מגנה שעוקבת אחר התפתחותם ומאפשרת הן להורים והן למורים לתמוך בהם בצורה הטובה ביותר. **מומלץ שהתקשורת תהיה הדדית כך שמעבר לעדכונים של המורה ניתן יהיה גם ללמוד מההורים ולדון איתם במצב הלימודי, ההתנהגותי והחברתי של הילדים.** מומלץ להיות בקשר גם סביב התפתחות תקינה של הילדים ולא רק סביב קשיים שעולים, זאת על מנת לעזור להורים להיות מעורבים מתוך מוטיבציה פנימית ותחושת אחריות לעומת תחושת חובה²⁴. **ניתן להיות בקשר באמצעות פגישות פרונטליות, טלפון, או מערכות תקשורת וירטואלית קיימות, אך חשוב לוודא כי אמצעים אלו מאפשרים תקשורת דו-צדדית ועקבית.**

7. פינוי זמן מובנה בתוך המערכת הבית-ספרית לעבודה על מעורבות הורים. על מנת לייצר תקשורת רציפה ומאוזנת, שאינה פוגעת בזמנם הפרטי של המורים, חשוב להבנות אל תוך המערכת זמנים ייעודיים לקשר עם הורים. זמנים כאלו יאפשרו למורים לקיים תקשורת הדדית ורציפה לאורך השנה עם הורים מבלי להרגיש שחוקים ומתוסכלים ביחס למעורבות הורים²⁹. חשוב לציין שככל שמורים אחראים על מספר נמוך יותר של ילדים, כך יהיו פנויים יותר ליצירת קשר תדיר ואיכותי עם הורים. לצורך כך ניתן להיעזר בתוכניות קיימות בבתי ספר במסגרתן מורים אחראיים על מספר מצומצם של ילדים, למשל תוכנית חינוך אישי.

8. שילוב מעורבות הורים בתוך מכלול תהליכי ההערכה הבית ספריים. מומלץ שמעורבות הורים תהיה חלק מהקריטריונים על פיהם בתי ספר מעריכים עצמם ומוערכים. באמצעות זאת ניתן להפוך מעורבות הורים **לתחום ממוסד שנתפס כבעל ערך**, ובכך לקדם משמעותית את הטיפול בו⁴.

תחום הורים ומשפחה בשפ"י - יעדים ותחומי עיסוק מרכזיים

התחום כולל מדריכות מחוזיות שתפקידן לקדם עבודה פראקטיבית להובלת תהליכים להטמעת התפיסה וכן להכשרת צוותים חינוכיים לקידום קשר ושיח מיטבי בין הורים וצוותי חינוך. וכן ליווי והדרכה **בהתמודדות מיטבית עם משברים בין הורים וצוותי חינוך.**

■ **מדיניות:** הובלת מדיניות מקדמת תרבות של דיאלוג ושותפות בין הורים וצוותי חינוך תוך חיבור לשותפים נוספים במשרד החינוך.

■ **הכשרת אנשי חינוך:** חיזוק תחושת המסוגלות של אנשי חינוך בניהול שיח עם הורים ובפרט בנושאים מורכבים ומצבי משבר.

■ **קידום הורות מיטבית:** חיזוק תחושת המסוגלות של אנשי החינוך לחבירה להורים ולהתמודדות משותפת בהתלבטויות בנוגע למצבי חיים הנובעים מגידול ילדים במאה ה-21.

■ **חיזוק תחושת המסוגלות ושיתופי הפעולה** בין הורים לצוותי חינוך במטרה להתמודד עם סוגיות חינוכיות של ילדים ובני נוער.

■ **קידום תחושת המסוגלות של אנשי החינוך וההורים** להתמודדות עם התמורות החדשות החלות במבנה המשפחה בעידן הפוסטמודרני ובמציאות העכשווית – גירושין, משפחות במעבר, משפחות חד הוריות, חד מיניות, יחידניות, ועוד, במטרה לתרום לגדילה והתפתחות בריאה של הילדים ובני הנוער במשפחות אלה.

ניתן לפנות אל מדריכות תחום הורים ומשפחה דרך המפקחות על הייעוץ.

התייחסות מורחבת לאסטרטגיות שאינן מומלצות:

1. **קיום קשר חד צדדי, במסגרתו בית-הספר מדווח להורים על מצב הילד בלבד.** קשר שכזה לא לוקח בחשבון את המוטיבציות השונות של הורים סביב מעורבותם²¹. דבר זה משפיע משמעותית על מידת המעורבות של הורים ואיכותה, לא מאפשר לבית-הספר ללמוד מההורים ולהיעזר בהם ופוגע ביצירת תשתית של אמון וכבוד שחשובה למעורבות הורים מיטיבה². לפיכך, שותפות משמעותית ויעילה עם הורים אינה מושגת באמצעות פרקטיקות כמו ימי הורים שמתקיימים פעם או פעמיים בשנה, שימוש בטכנולוגיות שמדווחות על ההתקדמות הלימודית של הילדים מבלי לקיים שיח עם ההורים, דיווח על מצב הילדים רק סביב הישגים ולא ככלל, ויצירת קשר עם הורים רק סביב מצבי משבר²¹.
 2. **בקשה מהורים לתמיכה בלמידה בבית ללא הנחיה מתאימה.** ללא תמיכה או הנחיה מבית הספר מעורבות הורים בלמידה בבית כוללת פעמים רבות פרקטיקות חודרניות, כגון ניטור יתר, כפייה, ענישה והתרכזות בלעדית בהישגים ולא בתהליך הלמידה. פרקטיקות אלו נמצאו במחקר כפוגעות בפיתוח הלמידה העצמאית של הילדים ובתחושת המסוגלות העצמית שלהם וכמגבירות קונפליקטים בין הילדים להוריהם. לפיכך, לעיתים, בהיעדר הנחיה מתאימה ישנם הורים שלא יהיו מודעים להשפעות השליליות של אסטרטגיות מסוג זה, ויתקשו להחליפן במעורבות תומכת שמעודדת את האוטונומיה של ילדיהם⁵.
 3. **הנחה שהורים ומורים יודעים כיצד לקיים שותפות מיטיבה ויכולים לעשות זאת ללא השקעה מיוחדת מצד בית-הספר.** על מנת לבסס שותפות טובה ולפנות מקום לשינויים במערכות היחסים בין בית-הספר להורים, יש צורך בהובלה פעילה של בית-הספר. בלא היערכות כזו, מעורבות הורים יכולה להיבלם או להיחאות כשלילית על ידי צוות בית-הספר. למשל, המחקר מראה שכאשר הורים מתערבים בפדגוגיה מורים נוטים להרגיש שהסמכות שלהם ניטלת מהם, דבר שיכול להוביל לתפיסות שליליות כלפי מעורבות הורים ופגיעה במערכת היחסים איתם¹⁴. לפיכך, חשוב לסייע להורים באופן פעיל לתמוך בלמידה של ילדיהם מבלי לתפוס תפקיד של הוראה. לצד זאת, חשוב לאפשר להורים מקום להשפיע על התכנים הנלמדים בבית-הספר ולחוות דעה על הפעילויות וההתנהלות של². על מנת לאפשר שיח כזה בצורה שלא חותרת תחת סמכות צוות בית-הספר מחד, ואינה משתיקה וחוסמת את ההורים מנגד, חשוב ליצור לו מרחבים מוגדרים ולקיים אותו בתוך מערכת יחסים שהושקע בה זמן ומאמץ.
 4. **יותור על מעורבות של הורים שמתקשים להיות מעורבים.** המחקר מראה באופן עקבי שגם הורים בעלי משאבים מוגבלים מעוניינים להיות מעורבים בחינוך ילדיהם וכי בתי-ספר נוטים לוותר על מעורבותם מתוך מחשבה מוטעית כי הם אינם רוצים בכך או שאינם מסוגלים. על מנת להגביר מעורבות של הורים אלה, חשוב להבין את המשאבים העומדים לרשותם ולהציע מגוון אפיקים בהם יוכלו להיות מעורבים בצורה התואמת את הקשרי החיים שלהם, מאפשרת תחושת הצלחה ומתקשרת את המסר שמעורבותם מצופה ובעלת ערך עבור ילדם ועבור בית-הספר²².
- כאשר בבית-הספר ישנה תשתית טובה למעורבות הורים, יש לעזור להורים ליצור סביבה שמעריכה חינוך והשכלה ומקדמת הזדמנויות לדיון, חשיבה ועיסוק בהם, אך אינה פדגוגית במהותה⁵. ניתן להזמין הורים למעורבות באמצעות האסטרטגיות המומלצות הבאות:
1. **מתן הדרכה להורים על מעורבות מתאימה בשיעורי הבית.** מומלץ להנחות הורים לסייע לילדיהם בשיעורי הבית באופן שתומך באוטונומיה של ילדיהם. מעורבות כזו כוללת פעולות כמו פינוי זמן מתאים ויצירת סביבה שקטה ונוחה להכנת שיעורי הבית, הפגנת עניין ואכפתיות כלפי הילדים וכלפי תהליך הלמידה שלהם, מתן שבחים על מאמציהם, התקדמותם והישגיהם, עידוד ביטוי עצמי ומעורבות בשיעורי הבית וסיוע בהתמודדות עם קשיים בעזרת הצוות החינוכי. נמצא כי תמיכה כזו של ההורים מגבירה מעורבות של ילדים בשיעורי הבית ומסייעת להם ללמוד מהם, תורמת לפיתוח למידה עצמאית ומאורגנת ומחזקת את תחושת המסוגלות העצמית של הילדים³.
 2. **עזרה להורים ביצירת סביבה ביתית שעוזרת לילדים ללמוד ולהתארגן ללמידה.** סביבה שכזו כוללת יצירת תנאים פיזיים ללמידה, לוח זמנים לילדים שמכיל זמן פנוי ללמידה, הצבת גבולות מתאימים סביב גורמים מפריעים כמו שימוש במסכים, עבודה על תכנון וארגון המטלות והציוד לבית-הספר, הקפדה על זמני שינה שמאפשרים לילדים לתפקד כראוי בבית-הספר וכו'³.

3. **התאמת מעורבות ההורים לשלב ההתפתחותי של ילדים ומתבגרים:** מחקרים מראים שככל שילדים גדלים, מעורבות ההורים פוחתת, על אף שהמחקר מראה באופן חד משמעי כי יש צורך להתאים את המעורבות לשלב ההתפתחותי של ילדים ומתבגרים, ולא להפחיתה²². אצל ילדים צעירים מומלץ שהורים יצרו סביבה ביתית שתכלול קריאת ספרים משותפת, טיולים לספריה או למוזיאון, תמיכה בשיעורי הבית ושיח סביב החוויות של הילדים בבית-הספר²⁰. לעומת זאת, מתבגרים זקוקים במיוחד לתמיכה באוטונומיה המתפתחת שלהם, למשל באמצעות ניהול שיח והכוונה סביב הרצונות והשאיפות שלהם, עזרה בבחירת מגמות, הבעת עניין כן בלמידה ובהתקדמות שלהם ועידוד התארגנות עצמאית ולקיחת אחריות בלימודים ובבית-הספר²⁶.

קישורים להרחבה ולהעמקה בפעילות ובמשאבים של תחום הורים ומשפחה בשפ"י:

- רצף השותפות החינוכית
- מחווה להערכת השותפות החינוכית
- "מצטרפים" - מדריך שפ"י לבניית קשר ושותפות חינוכית צוות- הורים
- נפגשים - מסע רפלקטיבי להבניית "שותפות חינוכית" בין צוותי החינוך וההורים

הערות סיום

- 1 LaRocque, M., Kleiman, I., & Darling, S. M. (2011). Parental involvement: The missing link in school achievement. *Preventing School Failure: Alternative Education for Children and Youth*, 55, 115–122. <http://dx.doi.org/10.1080/10459880903472876>
- 2 Epstein, J. School/family/community partnerships: Caring for the children we share. *Phi Delta Kappan*, 2010, 92, 81–96. <https://doi.org/10.1177/003172171009200326>
- 3 Boonk, L., Gijsselaers, H. J. M., Ritzen, H., & Brand-Gruwel, S. (2018). A review of the relationship between parental involvement indicators and academic achievement. *Educational Research Review*, 24(November 2017), 10–30. <https://doi.org/10.1016/j.edurev.2018.02.001>
- 4 Ferguson, C. (2008). The school-family connection: Looking at the larger picture. A review of current literature. National Center for Family and Community Connections with School. <http://scholar.google.com/scholar?hl=en&btnG=Search&q=intitle:The+School-Family+Connection++Looking+at+the+Larger+Picture.+A+Review+of+Current+Literature.#0>
- 5 Grijalva-Quiñonez, C. S., Valdés-Cuervo, A. A., Parra-Pérez, L. G., & García Vázquez, F. I. (2020). Parental involvement in mexican elementary students' homework: Its relation with academic self-efficacy, self-regulated learning, and academic achievement. *Psicologia Educativa*, 26(2), 129–136. <https://doi.org/10.5093/PSSED2020A5>
- 6 Serna, C. (2019). Parental Involvement as a Protective Factor in School Adjustment among Retained and Promoted Secondary Students. 1–16. <https://doi.org/10.3390/su11247080>
- 7 Nokali, N. E. El, & Votruba-drzal, E. (2018). *NIH Public Access*. (October) <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2010.01447.x>
- 8 Dotterer, A. M., & Wehrspann, E. (2016). Parent involvement and academic outcomes among urban adolescents: examining the role of school engagement. *Educational Psychology*, 36(4), 812–830. <https://doi.org/10.1080/01443410.2015.1099617>
- 9 Caridade, S. M. M., Sousa, H. F. P. E., & Pimenta Dinis, M. A. (2020). The mediating effect of parental involvement on school climate and behavior problems: School personnel perceptions. *Behavioral Sciences*, 10(8), 129. <https://doi.org/10.3390/bs10080129>
- 10 Wyrick, A. J., & Rudasill, K. M. (2009). Parent involvement as a predictor of teacher-child relationship quality in third grade. *Early Education and Development*, 20(5), 845–864. <https://doi.org/10.1080/10409280802582803>
- 11 Reilly, E. (2008). Parental Involvement through Better Communication. *Middle School Journal*, 39(3), 40–47. <https://doi.org/10.1080/00940771.2008.11461632>
- 12 Skaalvik, E. M., & Skaalvik, S. (2011). Teacher job satisfaction and motivation to leave the teaching profession: Relations with school context, feeling of belonging, and emotional exhaustion. *Teaching and Teacher Education*, 27(6), 1029–1038. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2011.04.001>

- 13 Skaalvik, E. M., & Skaalvik, S. (2010). Teacher self-efficacy and teacher burnout: A study of relations. *Teaching and Teacher Education*, 26(4), 1059–1069. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2009.11.001>
- 14 Unn-Doris Karlsen Bæck (2010) 'We are the professionals': a study of teachers' views on parental involvement in school. *British Journal of Sociology of Education*, 31:3, 323-335. <https://doi.org/10.1080/01425691003700565>
- 15 Addi-Raccah, A., & Arviv-Elyashiv, R. (2008). Parent empowerment and teacher professionalism: Teachers' perspective. *Urban education*, 43(3), 394-415. <https://doi.org/10.1177/0042085907305037>
- 16 משרד החינוך. (2020). חיזוק הקשר בין מערכת החינוך לבין ההורים: השפעות משבר הקורונה. מערכת החינוך 2030. <https://meyda.education.gov.il/files/planning/corona2020.pdf>
- 17 Gershby, N. & Katz, I. (under review). Students' engagement in remote-learning during the Covid-19 Crisis: The contributions of school support to teachers and the parent-teacher relationship.
- 18 Sutherland, I.E. (2017), "Learning and growing: trust, leadership, and response to crisis". *Journal of Educational Administration*, Vol. 55 No. 1, pp. 2-17. <https://doi.org/10.1108/JEA-10-2015-0097>
- 19 Maiya, S., Dotterer, A. M., & Whiteman, S. D. (2021). Longitudinal changes in adolescents' school bonding during the COVID-19 pandemic: Individual, parenting, and family correlates. *Journal of Research on Adolescence*, 31(3), 808-819. doi: 10.1111/jora.12653
- 20 אשר, א., בורבארה, ר., גרשי, נ., הלוי, ד., ויס, י., טאהא, ס., לוי, צ., לחיאני, ד., מועדי, ו., נבות, א., נריה, ד., סבג, נ., סלע, א., פרי, מ., קרול, ג., קרמר, ח. (2020). שיעורי בית בחינוך היסודי. גף הפרסומים, משרד החינוך https://meyda.education.gov.il/files/Scientist/chinuch_yesodi_shiurey_bait.pdf
- 21 Grolnick, W. S. (2015). Mothers' motivation for involvement in their children's schooling: mechanisms and outcomes. *Motivation and Emotion*, 39(1), 63–73. <https://doi.org/10.1007/s11031-014-9423-4>
- 22 Hoover-Dempsey, K. V., Walker, J. M., Sandler, H. M., Whetsel, D., Green, C. L., Wilkins, A. S., & Closson, K. (2005). Why do parents become involved? Research findings and implications. *The elementary school journal*, 106(2), 105-130. <https://doi.org/10.1086/499194>
- 23 שכטמן, צ. ובושריאן, ע. (2015). בין הורים למורים בחינוך העל-יסודי. מסמך מסכם: ממצאים, מסקנות, המלצות. ועדת קונסנסוס בנושא: בין בית-הספר למשפחה: קשרי מורים-הורים בסביבה משתנה <http://yozma.mpage.co.il/SystemFiles/23008.pdf>
- 24 Lavenda, O. (2011). Parental involvement in school: A test of Hoover-Dempsey and Sandler's model among Jewish and Arab parents in Israel. *Children and Youth Services Review*, 33(6), 927-935. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1016/j.childyouth.2010.12.016>
- 25 אינגדאן, ש. וישראל, מ. (2021). "אנחנו" ו"הם": תפיסות של אנשי מערכת החינוך ביחס ליוצאי אתיופיה. מפגש לעבודה 192–167, 192–167, 192–167, 192–167, 192–167, 192–167. <https://www.jstor.org/stable/27113163>
- 26 Hill, N. E., Witherspoon, D. P., & Bartz, D. (2018). Parental involvement in education during middle school: Perspectives of ethnically diverse parents, teachers, and students. *Journal of Educational Research*, 111(1), 12–27. <https://doi.org/10.1080/00220671.2016.1190910>